

Landsbygd i centrum

Nr: 1
Maj 2019

EN TIDNING FÖR DIG INOM JORDBRUK OCH LANDSBYGD FRÅN LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN

SÖTLUPIN
– den nya sojan?

Beredskap mot
EXTREMVÄDER

NY FÖRMEDLING FÖR
VILDSVINSJAKT

HUMLE!

MAT
– NU OCH
FRAMÖVER

Landsbygd i centrum

UTGIVARE & REDAKTION

Länsstyrelsen i Stockholms län
Anna Hedberg (ansvarig utgivare)
Hanna Williamsson (redaktör)
Ylva Berry (bild och form)
Karin Haglund (bild och form)
Christina Fagergren (grafisk form)

PRENUMERATION

På Länsstyrelsens webbplats kan du teckna en kostnadsfri prenumeration om du vill få **tidningen** i din brevlåda.

KONTAKT

Länsstyrelsen Stockholms växel
Beskriv vad du vill ha hjälp med eller fråga direkt efter den du vill prata med
010-223 10 00
Landsbygdsutveckling.stockholm@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/stockholm

För frågor om stöden i SAM-ansökan
0771-67 00 00

För anmälan av djur som far illa
010-223 11 20, telefontid vardagar 9-12

Vid rovdjursangrepp på tamdjur
Ring Länsstyrelsens besiktningsman för rovdjursangrepp om du misstänker att tamdjur skadats av rovdjur
070-785 01 22, telefontid 9-21

FRAMSIDESBILD

Karin Haglund

TRYCK

AJ E-Print AB

Länsstyrelsen
Stockholm

LEDARE

Vårbruk och ny kostym

Vårbruket är i skrivande stund i full gång och vallar och betesmarker blir grönnare för var dag som går. De flesta grödor tog sig fint i höstas och än så länge ser det bra ut i de flesta marker. Nu håller vi alla tummar för att det ska komma regn, inte minst med tanke på de låga grundvattennivåerna. Och för betestillväxten, förstås!

På Länsstyrelsen har vi avslutat den bråda tiden med SAM-ansökningar. I år har fler lantbrukare klarat att göra ansökan själva eller med support på telefon, så vi har kunnat lägga mer tid på att få ut stödpengar från tidigare år. Inom kort går flera handläggare över till arbete med fältkontroller och några av länets lantbrukare kommer under säsongen att träffa någon av dem ute på sin gård. Att få till en bra dialog och ett givande möte i kontroll-situationen är något som vi jobbar särskilt med under 2019 och 2020. I projektet *Ökat kundfokus* jobbar Länsstyrelsen tillsammans med LRF för att utveckla dialogen mellan myndigheten och företagaren och hitta former som främjar både samverkan och resultat.

Projektet om kundfokus, och *Resursfisk* som du också kan läsa om, är en del av genomförandet av Stockholms läns livsmedelsstrategi, som har dragit igång på allvar under 2019. Både livsmedelsstrategin och den tillhörande handlingsplanen har varit ute på remiss under våren och kommer att lanseras i augusti. Tack alla ni som har bidragit till arbetet genom att komma in med synpunkter och förslag! Läs mer om arbetet med livsmedelsstrategin och vad som är på gång framöver här i tidningen.

Ett annat strategiskt arbete som har startat under våren är regionala insatser för skog i Stockholms län. Det nationella skogsprogrammet är vägledande för vad vi ska göra men det finns stort eget spelrum för att fokusera på det som är viktigt just i vårt län. Här finns det många intressenter som också kommer medverka i arbetet; det ser vi fram emot!

Att skogen påverkar oss på olika sätt blev vi varse i och med stormen Alfrida. Roslagen och Stockholms skärgård drabbades särskilt hårt och samhällets krisberedskap sattes på prov. Här kan du läsa om krisberedskap i spåren av Alfrida i en av artiklarna och vi bjuder även på information och tips för dig som har betesmarker med vindfällda träd.

Som du ser har tidningen fått en ny modern kostym, men precis som vanligt kan du läsa om bland annat stöd till lantbruket och landsbygden, om kurser och rådgivning för dig som företagare och om djurhållning och djurskydd. Jag hoppas du hittar intressant läsning och tycker om det nya utseendet!

Anna Hedberg, chef för enheten för landsbygdsutveckling

Landsbygd i centrum är en tidning från oss på avdelningen för landsbygd på Länsstyrelsen Stockholm till dig som är aktiv på länets landsbygd. Med tidningen vill vi informera och inspirera för att främja landsbygdsutveckling, lönsammare lantbruk, djurhälsa, bättre miljö och ett rikare odlingslandskap. Med goda exempel, information om stödmöjligheter och annonser om aktuell kompetensutveckling hoppas vi att du ska hitta något som lockar till läsning och handling. Landsbygd i centrum finansieras delvis med stöd från Landsbygdsprogrammet 2014-2020.

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling
Investeringar i landsbygdsområden

Sötlupin – den nya sojan?

Allt fler svenskar vill äta mer bönor och linser. De vackra och hälsosamma baljväxterna tar mer plats på tallriken och många nya vegetariska produkter har dykt upp i butikshyllorna. Men varför är det så svårt att hitta svenskodlade råvaror? Landsbygd i centrum försöker ta reda på varför det odlas så lite baljväxter i Sverige och tittar närmare på två initiativ som vill ändra på detta.

Text: Sara Norman Foto: Anna Henning Moberg, Linda Prieditis & Mostphotos

ATTRAKTIV KÄLLA TILL PROTEIN

I takt med en ökad medvetenhet om hur våra matvanor påverkar klimat och hälsa har baljväxter seglat upp som en attraktiv källa till protein. Ärtor, linser och bönor ses som både klimatsmarta och hälsosamma. De har fått allt större utrymme i såväl kostrekommendationer som olika dieter. En ökad andel vegetabiliskt protein i maten lyfts ofta fram som en viktig del i omställningen mot ett mer hållbart livsmedelssystem. De senaste åren har försäljningen av förädlade vegetariska produkter ökat markant. Oumph, Tsay, falafel, vegobiffar och sojaburgare är bara några av alla produkter som finns på marknaden. Basen i dessa produkter är i de allra flesta fall importerade sojabönor eller kikärter. Även de linser och bönor som konsumeras naturliga i Sverige kommer till allra största del från odlingar i andra länder. På senare tid har dock efterfrågan på svenskodlade baljväxter ökat, både från konsumenthåll och som råvara till livsmedelsindustrin.

BLYGSAM ODLING I SVERIGE

Den kommersiella odlingen av proteingrödor för livsmedel i Sverige är idag försvinnande liten. 2018 odlades baljväxter på 56 500 hektar i Sverige, vilket är 2,2 procent av den totala åkerarealen i landet. Av dessa var 52 000 hektar åkerbönor och ärtor, av vilka den stora merparten används som djurfoder. På resterande uppmätt areal odlades konservärter och bruna bönor. Den svenska odlingen av proteingrödor är främst koncentrerad till Västra Götaland, Skåne, Halland, Öland och Gotland. På senare år har även kommersiell odling av andra baljväxter kommit igång eller återupptagits, om än i mindre skala. Svart böna, kidneyböna, gråärt, gotlandslins, rättviksärt, bondböna och sötlupin är några exempel. Till detta kommer också de ärtor och bönor som odlas för husbehov i våra trädgårdar runtom i landet.

KÄNSLIGA OCH KRÄVANDE

Det finns många odlingsmässiga fördelar med att odla baljväxter. Genom att de binder kväve

från luften minskar behovet av kvävegödsel. De bidrar också till odlingsystemet genom ökad markbördighet och en gynnsam variation i växtföljden. Å andra sidan är många ärt- och bönsorter ganska krävande. De är beroende av ett jämt klimat och rätt tillgång

till vatten och värme vid rätt tid på året. Frostkänslighet försvårar bönodling i landets norra delar. Dessutom är baljväxter känsliga för skadegörare och ska helst bara odlas ungefär vart sjunde år i växtföljden på grund av risken för sjukdomar. Odling av vissa sorters bönor kräver också dyra specialmaskiner för skörd och tröskning.

Sötlupinen däremot kan odlas var fjärde år och angrips inte av många av de växtsjukdomar som kan drabba bönor. Åkerbönan har andra fördelar. Den är inte lika känslig för variationer i vatten och värme och kräver inte specialmaskiner för skörd. Åkerbönan är också den mest odlade baljväxten i landet, främst för djurfoder. Men den har stor potential att användas mer som mat åt människor.

SVÅRT ATT MÖTAS

För bonden är det med andra ord ofta ett risktagande att satsa på odling av baljväxter. Livsmedelsindustrin efterfrågar allt mer

svenska proteinråvaror men behöver stora volymer och jämn kvalitet. Dessutom efterfrågas ofta redan förädlade produkter som är klara att tas in i produktionen direkt, som proteinmjöl från skalade och malda bönor. Större anläggningar för skalning och mjölberedning saknas idag i Sverige. Det har uppstått ett slags moment 22 där bonden och livsmedelsindustrin har svårt att mötas, men där den ena bara kan satsa om den har den andre också satsar.

INNOVATIONSPROJEKTET MEGALEGUMES

Som en reaktion på detta och för att möta den ökade efterfrågan på svenskodlad proteinråvara startades 2017 projektet Mega-Legumes. Projektet drivs av forskningsinstitutet RISE i samarbete med Hushållnings-sällskapet Väst och företagen Nordisk Råvara, Lantmännen, Vaggi och So Fungy. Målet är att öka möjligheterna för svenskt jordbruk att producera växtbaserad proteinråvara i stor skala till livsmedelsindustrin. Både odlare

och förädlingsföretag är knutna till projektet.

– Vi har identifierat att det första steget efter odlingen är en flaskhals i utvecklingen av de svenska proteingrödorna. Vi ser ett stort behov av att föra samman jordbruks- och förädlingsledet och har i projektet sett till att skapa mötesplatser där olika led i livsmedelskedjan kunnat mötas. Det har varit givande, säger Lina Svanberg, forskare på RISE och projektledare för MegaLegumes.

Inom projektet har det under 2017 och 2018 genomförts försöksodlingar av sötlupin och åkerböna på fyra olika platser i landet, från Skåne till Umeå. Odlingen har skett hos utvalda kontraktsodlare knutna till Nordisk Råvara, som är pionjärer i landet när det gäller hållbar odling och utveckling av bland annat bönor, ärter och linser. Utifrån dessa råvaror har man sedan laborerat med råvaruberedning och bland annat framställt mjöl med olika proteinhalter. Resultatet har blivit ett antal så kallade prototyp-

produkter där projektet gemensamt utvecklat nya lösningar för livsmedel som baseras på råvaror från sötlupin och åkerböna.

– De förädlingsföretag som är knutna till projektet har sedan jobbat vidare med produktutvecklingen och tagit fram flera nya produkter, bland annat flera lupinbaserade livsmedel som snart kommer ut på marknaden. Håll utkik i din butik, uppmanar Lina.

FRAMTIDENS MAT PÅ TORSÅKER GÅRD

Ett annat initiativ som finns på nära håll i länet är Torsåker gård utanför Upplands Väsby. Här har icke-vinstdrivande Axfoundation sin testgård; ett utvecklingscentrum där forskare, lantbrukare, marknad och kockar arbetar tillsammans för att ta fram framtidens hållbara livsmedel. Bland mycket annat ägnar de sig åt odling av proteingrödor och förädling av växtbaserade produkter i gårdens testkök. Madeleine Linins Mörner, programansvarig för området *Framtidens mat* på Axfoundation berättar:

– Vi ser att svenskodlade baljväxter spelar en viktig roll i framtidens hållbara mat. Både för att minska behovet av importerad soja på fodersidan och som ett hållbart alternativ till att äta kött. Vi har testat olika baljväxter och sett att sötlupin med sin höga proteinhalt lämpar sig bra både som foder åt kor och grisar och för att göra förädlade vegoprodukter.

Ett konkret resultat av utvecklingsarbetet på Torsåker gård är en baljväxtfärs. Den är baserad på sötlupin och åkerböna från gården och gråärt som köpts in från Öland efter att fåglar ätit upp de ärtor som såddes på Torsåker. Färsen har sedan testlagats och förädlats i det egna testköket. Den säljs idag bland annat i Urban Delis butiker där den ingår i rätter som lasagne och pasta bolognese. Den har också serverats som tacos åt 350 skolbarn i Södertälje.

Vill du lära dig mer om odling eller förädling av baljväxter?

Kontakta Länsstyrelsen:
Åsa Pettersson
010-223 15 16

– Vi har riktat in oss på att ta fram mat som kan få stort genomslag och där är färsen en bra produkt. I Sverige äts det väldigt mycket köttfärsås och köttbullar. Allt du lagar med köttfärs kan du också laga med en bra baljväxtfärs, säger Madeleine. För att fler ska vilja äta baljväxter måste det vara lätt att laga till och inte minst måste det smaka gott.

Liksom forskarna på RISE ser Madeleine Linins Mörner att infrastrukturen för odling av baljväxter och förädling av produkter i Sverige är bristfällig idag. Hon och hennes kollegor har identifierat ett glapp i steget från idé till färdig produkt där många entreprenörer fastnar.

– Att ta steget från experimenterande i det egna köket till att tillverka en produkt i lite större skala är nästan omöjligt idag. Vi tittar därför på möjligheter att hjälpa entreprenörer att få detta att gå lite lättare. Andra områden vi vill ägna oss åt framöver är att

titta på produkter kring bakning med mjöl av baljväxter och om det går att göra kläder av fibrerna från lupinplantans baljor, säger Madeleine.

FRAMTIDSSPANING

Framtiden för den svenska baljväxtodlingen är ljus, spår Madeleine.

– Vegotrenden och intresset för baljväxter är fortfarande ganska nytt i Sverige. Jag tror att infrastrukturen och intresset för att odla kommer att växa i takt med att efterfrågan på svenskodlade baljväxter ökar, säger hon.

Även Lina Svanberg på RISE är hoppfull inför framtiden:

– Jag ser en stor potential för svenska proteingrödor, men det är viktigt att få till hela värdekedjan i Sverige, framför allt första steget efter odling. Det behövs fler initiativ som täcker in hela kedjan. ■

Krisberedskap i Alfridas fotspår

Ett par dagar efter nyår drog stormen Alfrida fram. Skadorna på skog och elnät var omfattande och det tog drygt tre veckor innan samtliga Vattenfalls kunder hade fått strömmen tillbaka. Stormens konsekvenser blev för många en påminnelse om samhällets sårbarheter och beroenden. Hur förberedda är vi egentligen på en kris?

Text: Kristina Nigell Richter Foto: Mostphotos & Marie Björklund

UTAN EL STANNAR DET MESTA

Stormen drabbade framförallt Norrtälje kommun och omkring 100 000 hushåll blev strömlösa i Roslagen och Stockholms skärgård. En dryg vecka efter stormen var fler än 7 000 hushåll fortfarande strömlösa. Det blev en påminnelse om hur sårbart samhället är. I slutet på januari möttes representanter från Livsmedelsverket, Norrtälje kommun, Länsstyrelsen, Coop och LRF Mälardalen, för att diskutera länets beredskap för livsmedelsförsörjning vid kris.

Karin Broström är lantbrukare i Norrtälje och ledamot i LRF Mälardalens regionstyrelse.

– Nästan allting går ju på el. Vi som har djurhållning är skyldiga att ha ett reservverk, men för att det ska fungera behövs tillgång på diesel

och för att kunna pumpa diesel ur dieseltanken behöver man el, konstaterar Karin.

Strömavbrottet orsakade även stora driftstörningar i mobilnäten i de drabbade områdena.

– Kommunerna har det yttersta ansvaret för att tillgodose invånarnas livsmedelsförsörjning och mobilberoendet är en

Idag är det en himla snurr på allting och våra livsmedel transporteras kors och tvärs över landet innan de når konsumenten

sårbarhet som blev väldigt tydlig i kommunens verksamhet under strömavbrottet, säger Anna Pedersen, enhetschef för Måltidsverksamheten i Norrtälje kommun. Post- och telestyrelsen, PTS, bestämmer vilken reservkraft teleoperatörerna måste ha i händelse av strömavbrott. Från och med juni 2020 måste operatörerna i tätort kunna garantera minst en timmes reservdrift och utanför tätort gäller minst fyra timmars reservkraft.

HUR LÄNGE RÄCKER MATEN?

Invånare som inte är i behov av särskilt stöd ska ha en beredskap för att klara sin egen försörjning och omsorg under en vecka, utan stöd från det offentliga. Under strömavbrottet i Norrtälje hade matvaru-butikerna fortfarande ström och

kunde hålla öppet. Men efter tre dagar hade varor som vattendunkar, gasol, gasolkök och spritkök tagit slut i butikerna.

– Det visar ju faktiskt att invånarna i kommunen var duktiga på att själva lösa problemen, säger Anna Pedersen som tror att många kommer att vara lite bättre förberedda hemma efter en sådan här händelse.

En mycket grov uppskattning är att maten i butiker och livsmedelslager räcker en till tre veckor, hos kommunala storkök i några dagar och i hemmen i snitt fem till sju dagar.

Produktion av livsmedel fortsätter så länge det finns insatsvaror, tillgång till infrastruktur och transporter. Hur länge livsmedelsförsörjningen fungerar beror på många saker; vad som händer, var det händer, när på året det händer, hur länge störningen pågår och hur störningen hanteras.

– I kommunens verksamhet skulle vi absolut klara oss i sju dagar, men då måste vi vara snabba att ställa om, tänka att det är en längre kris och planerar menyerna efter det, säger Anna Pedersen.

INTERNATIONALISERING, SPECIALISERING OCH CENTRALISERING

Stockholms län är i hög grad beroende av vår omvärld för att klara länets livsmedelsförsörjning. Länet står för en stor andel av landets livsmedelskonsumtion; nästan en fjärdedel av landets invånare bor här. Samtidigt finns bara omkring tre procent av landets jordbruksmark i länet. För att sätta det i ett perspektiv så skulle vi behöva 18 865 mjölkcor för att förse länets invånare med ett stort glas mjölk om dagen. Idag finns det omkring 2 900 mjölkcor i länet. Inte heller inom den produktionsgren som är störst, spannmålsodlingen, täcker produktionen länets konsumtion av produkter som bröd, pasta och öl.

I länet finns över 750 företag

som förädlar livsmedel, men få företag i första förädlingsledet. Vi har endast ett fåtal slakterier, en kommersiell kvarn och ett större mejeri. Internationaliseringen, specialiseringen och centraliseringen av livsmedelskedjan har medfört ett ökat beroende av transporter för att vi ska klara livsmedelsförsörjningen.

– Tidigare var det enkelt att ha spannmålsproduktion i Roslagen. Vi kunde bara tröska,

Man får inte några nya kort under krisen, utan de kort man har är de man får spela med

fylla vagnarna och åka in till Norrtälje. Idag är det en himla snurr på allting och våra livsmedel transporteras kors och tvärs över landet innan de når konsumenten, säger Karin Broström.

NYA FÖRUTSÄTTNINGAR

Therese Frisell är beredskaps-samordnare på Livsmedelsverket. Enligt henne borde all samhällsplanering börja med planering för människans basbehov av mat, vatten och frisk luft.

– Det råder helt andra förutsättningar idag än vid förra planeringen för det civila försvaret. Idag saknas lagerhållning i livsmedelskedjans alla led och försörjningsflödena sker mer eller mindre ”just-in-time” hela vägen från jord till bord. Ungefär hälften av den mat vi äter är importerad. Vid krig eller allvarlig kris i Sverige eller vårt närområde går det inte att garantera att avtal om leveranser av livsmedel kan uppfyllas.

Enligt Försvarsberedningens delrapport ”Motståndskraft” som kom

i december 2017 ska totalförsvaret planera för minst tre månader med logistikflöden till omvärlden som inte är helt avskurna men har begränsningar. Vid en allvarlig kris eller krig kommer standarden för vår livsmedelsförsörjning att behöva sänkas rejält. Om krisen pågår längre än tre månader kan det krävas en omställning av jordbruket för att öka den inhemska produktionen. Samtidigt är återuppbyggandet av viss lagerhållning nödvändig för att öka beredskapen. Här har de privata aktörerna en viktig roll.

– De privata aktörerna driver livsmedelskedjan – de är experterna. Så samverkan på alla nivåer mellan det privata och det offentliga är en förutsättning för att kunna bygga en livsmedelsberedskap, menar Therese Frisell.

ÖKAD BEREDSKAP

Länsstyrelsen har, genom sitt geografiska områdesansvar, ett övergripande ansvar för krisberedskap och livsmedel på regional nivå. En kris kan komma i väldigt många olika skepnader och det är viktigt att ha kunskap om vilka sårbarheter och beroenden som finns och som kan uppstå för samhällsviktiga

sektorer i länet. Länsstyrelsen har därför tagit fram en beroende- och sårbarhetsanalys över länets livsmedelssystem.

En av de frågor som analysen belyser är att beredskapstänkandet måste finnas med redan i vardagen. Planeringsstöd, avtal, informationsinsatser och ett robust system med flexibilitet måste finnas på plats och vara redo att aktiveras i krisläge.

– Hållbara system i normalläge förebygger kriser. Vi jobbar med att ha ett hållbart sortiment och hållbar verksamhet på sikt. Det handlar bland annat om att se över vad vi har för sortiment och att få in så mycket svenskt som möjligt, säger Anna-Lena Dahlberg, Chef Kvalitet på Coop.

Att kunna göra kloka prioriteringar vid en kris är en annan viktig fråga.

– Vi måste tänka till kring vilka verksamheter som ska prioriteras vid en kris och ha tillgång till reservkraft och vatten. Inom den

kommunala verksamheten så måste exempelvis förskolan vara prioriterad. Fungerar inte förskolan så får vi inte heller föräldrarna till jobben, säger Anna Pedersen.

Karin Broström påpekar att djurgårdarna är viktiga och utsatta verksamheter vid ett strömavbrott.

– Jag kan tycka att nätbolagen faktiskt borde ha haft ett större samhällsansvar och bättre kunskap om var de verksamheter finns som är känsliga för ett längre strömavbrott, säger hon.

DEN INHEMSKA PRODUKTIONEN

Frågan om den inhemska produktionen av både livsmedel, biodrivmedel och förnybar energi är också central. Den behöver öka om vi ska kunna minska vår sårbarhet.

– Det är ju den inhemska produktionen som är vår beredskap egentligen. Vi måste ha råd att köpa svenskt, även i de offentliga köken, säger Karin Broström.

Anna Pedersen, enhetschef för Måltidsverksamheten i Norrtälje, håller med om att kommunerna kan göra mycket för att stötta den lokala livsmedelsproduktionen.

– Vi måste bli bättre på att hantera lokala avtal och främja lokala producenter. Då kan vi minska beroendet av långväga och dagliga transporter. Och vi måste tänka smarta grödor - mycket näring på kort tid. Det är även viktigt att kommunen ställer krav på privata aktörer som upphandlas vad de ska klara av att göra vid en kris.

Staffan Forsell arbetar med beredskapsfrågor på Länsstyrelsen. Han betonar att det är viktigt att ha fantasi när man bygger upp en beredskap. En kris kan komma i många olika skepnader och man måste vara beredd på en mängd olika scenarion.

– Man får inte några nya kort under krisen, utan de kort man har är de man får spela med, säger han. ■

Betesmarkerna efter stormen

Efter stormen Alfrida ligger det vindfällda träd i många betesmarker. Dessa träd kan vara farliga för betesdjuren och gör det svårt för dem att komma åt att beta. Samtidigt är död ved bra för biologisk mångfald. Så hur mycket fallna träd kan jag lämna kvar? Påverkas mina stöd? Landsbygd i centrum vill ge några tips till dig som fått träd i betesmarkerna fällda av stormen.

Text: Ylva Berry Foto: Mostphotos

STORMSTÄDA INTE I ONÖDAN

Död ved är en bristvara i dagens odlingslandskap och att lämna grov död ved, särskilt av lövträd, gynnar biologisk mångfald. Men ett lager av stammar, ris och grenar huller om buller i hagen är inte bra. Stormfällda träd kan utgöra en fara för både människor och betesdjur. På kort sikt gör det också att djuren får svårt att komma åt att beta. På lång sikt leder det till uppgödsling av marken och att betesmarksfloran inte får tillräckligt med ljus. Då påverkas både betesmarksfloran och betesdjurens förutsättningar att beta negativt. Stormstäda säkert och smart för att undvika skador och negativa effekter på betet.

PRIORITERA GRAN

Städa i första hand bort gran för att minska risken för barkborreangrepp som kan sprida sig till intilliggande skog. Skogsvårdslagens paragraf 29 om skyddsåtgärder för att förhindra skadedjursutbrott gäller på all mark, inte bara i skogen. Den nya Skogsvårdslagstiftningen hittar du på [Skogsstyrelsens webbplats](#).

Kapa av och städa bort hela granar, klenare träd samt toppar och grenar av lövträd för att öka framkomligheten och släppa ner ljus till betesmarken. Spara de grövsta stammarna eftersom de är mest värdefulla för de arter som är beroende av död ved. Se till att stammar inte blir liggande på

platser med värdefull flora. Kapa och rulla stammar som behöver flyttas. Även en del klenare stammar kan lämnas om de läggs upp i små, väl avgränsade högar, så kallade faunadepåer. Undvik att elda ris i hagen eftersom det påverkar floran och betet negativt. Städa klart och vält tillbaka rotvältor innan du släpper ut betesdjuren.

SÄKERHETEN FÖRST

Tänk på att varje vindfällt träd kan utgöra en fara för både djur och människor. Träd som lutar mot andra träd kan rasa ner, stammar i spänn kan fjädra och rotvältor kan välta tillbaka. Sådana träd måste tas om hand av personer med rätt utbildning, rätt utrustning och rätt säkerhetsåtgärder. Använd om möjligt maskiner vid större jobb – det är både effektivare, billigare och mycket säkrare än motorsåg. Men se upp med körskador i betesmarker med höga floravärden!

STORMEN OCH STÖDEN

Påverkas mina jordbrukarstöd av att det ligger vindfällda träd i betesmarken? Stödreglerna sätter ingen exakt gräns för hur mycket död ved som får finnas per hektar. Enstaka stammar kan ligga kvar, liksom någon liten och väl avgränsad rishög. Det viktiga är att djuren kommer åt att beta marken.

Om du får ett åtagandeplanbesök eller en fältkontroll kommer Länsstyrelsen att mäta in och notera ytor som djuren inte kommer åt att beta på grund av nedfallna träd, men det leder inte till någon

minskning av blocket. Om andelen oåtkomlig yta är stor kan ett avdrag behöva göras i årets utbetalning.

OM DU INTE KAN UPPFYLLA VILLKOREN

Ändra din SAM-ansökan om du har marker som inte kommer att betas i år på grund av stormen. Från och med andra året i ditt åtagande behöver du bara söka utbetalning för minst 75 procent av din åtagandeareal. Mark som du inte söker för behöver du inte beta det året. Du måste söka utbetalt för varje enskilt skifte minst vartannat år.

Kontakta oss direkt om du inte kan uppfylla villkoren för dina betesmarker på grund av stormen. Du kan meddela oss i SAM Internet via bifogad fil eller övriga upplysningar. Du kan också skicka e-post eller brev. Beskriv omfattningen och vad som behöver åtgärdas. Bifoga gärna bilder.

Länsstyrelsen kan inte göra generella undantag för dem som har drabbats av stormen, men vi kan göra undantag i enskilda fall vid hänvisning till en extrem väderhändelse. ■

Tips!

Utnyttja Länsstyrelsens betesmarksrådgivning om du behöver hjälp att prioritera insatserna eller hitta värdena.

[Se annonsen på sidan 21!](#)

Mat nu och framöver

– Stockholms läns livsmedelsstrategi

Mat! En förutsättning för mänskligt liv som i Sverige idag är lättillgänglig, säker och ofta njutbar. Nu pågår en rad samarbeten och aktiviteter för att maten på våra tallrikar ska fortsätta vara något vi i vardagen inte behöver bekymra oss för. Men för att åstadkomma det behövs allas engagemang.

Text: Karin Eksvård Foto: Mostphotos

VÄV AV AKTÖRER

Tack vare en hel väv av aktörer har invånarna i Stockholms län tillgång till mat. Maten odlas, förädlas, förpackas, transporteras, lagras, säljs, köps och tillagas. För att det ska fungera behövs en stor kompetens om hur lantbruk fungerar men också lagar och regler, kontroller av olika slag, företagstjänster, rådgivning, teknikutveckling, betalningssystem, marknadsföring, och mycket mer.

– Livsmedelsstrategin är till för att länets aktörer ska få överblick över alla de faktorer som påverkar hur vår mat når tallriken, och för att se vad just de kan bidra med.

– Vi behöver mål och insatser som är anpassade för vårt län för att säkerställa att livsmedels-systemet fortsätter att fungera, säger Anna Hedberg, enhetschef på Länsstyrelsen.

– Strategin gör också att frågorna om hur våra livsmedel kommer till lyfts fram och det är bra, för mat behöver samhällets uppmärksamhet! Det säger Christina Birger från LRF Mälardalens styrelse.

Bakom förslaget till livsmedelsstrategi står Länsstyrelsen i Stockholms län, LRF Mälardalen och Region Stockholm. Framtagandet har varit ett långtgående samarbete med workshops öppna för allmänheten och för inbjudna partners, liksom förankring internt i organisationerna. Under våren har strategin varit ute på remiss.

LANDET OCH LÄNET

Det finns en nationell livsmedelsstrategi som gäller för hela landet. Men förutsättningarna för varje län varierar och gör att det behövs strategier och handlingsplaner även länsvis. I Stockholms län bor 23 procent av Sveriges

befolkning. Här finns tre procent av Sveriges brukade åkerareal och tre procent av Sveriges lantbruksföretag. Den allra mesta maten som äts i länet kommer någon annanstans ifrån. En stor del är idag importerad. Samtidigt förändras såväl vår politiska omvärld som förutsättningar för livsmedelsproduktion i och med

**Mat behöver
samhällets
uppmärksamhet!**

miljö- och klimatförändringarna. Ett långsiktigt hållbart livsmedels-system är viktigt för att säkerställa att alla har tillgång till bra mat även i framtiden.

– Det är en stor möjlighet att alla kan vara med och bidra! En del aktörer kan ha stor påverkan medan andra kanske kan bidra i mindre skala. Men alla är vi ju också konsumenterna och påverkar utifrån vad vi väljer att äta, säger Anna Hedberg

– Svenska livsmedel har låg miljöpåverkan, god djurhållning och förhållandevis låg klimatpåverkan. Om man väljer svensk mat är man med och bidrar

och ju närmare dig maten producerats desto större är möjligheten att transporterna har varit korta. Du bidrar samtidigt till att företagen i ditt område är lönsamma och ger arbetstillfällen på landsbygden, tillägger Christina Birger.

Strategin tar också upp andra förutsättningar för ett hållbart livsmedelsystem. Bland annat behöver odlingsmarken bevaras, växtnäingsflöden från stad till land behöver utvecklas och matsvinnet behöver minska. Dessutom behöver landsbygd och skärgård fungerande samhällsservice och besöksnäringen med koppling till mat har stor utvecklingspotential att ta tillvara.

Utmaningarna och möjligheterna för livsmedelsbranschen har beröringspunkter med många branscher på landsbygden och i skärgården. Inger Starheim Lagerquist på Region Stockholm ser många samarbetsmöjligheter och synergier mellan livsmedelsstrategin och Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen.

– Livsmedelsstrategin visar på vikten av en hållbar livsmedelskedja i alla led, och hur vi tillsammans kan nå dit, säger Inger. Hon betonar värdet av att ha verktyg som strategin för att kunna lyfta fram livsmedelsnäringen. ■

Vill du läsa mer om livsmedelsstrategin?

Livsmedelsstrategin är avsedd att underlätta arbetet med att skapa ett långsiktigt hållbart livsmedelssystem för Stockholms län till år 2030. I strategin finns ett övergripande mål och flera delmål som ger vägledning i arbetet. Strategin kommer lanseras vecka 34.

Till strategin har en handlingsplan tagits fram som innehåller målbeskrivningar och exempel på aktiviteter som Länsstyrelsen, LRF Mälardalen och Region Stockholm har beslutat att lägga fokus på under 2019 och 2020. Handlingsplanen kommer därefter att revideras. Förhoppningsvis kan den vara inspirerande för alla som verkar inom livsmedelskedjan.

[På Länsstyrelsens webbplats ligger remissversionerna av livsmedelsstrategin och handlingsplanen](#) för den som vill läsa eller lämna synpunkter. Mer information om olika aktiviteter hittar man lättast genom att "gilla" Landsbygd i Stockholm och LRF Mälardalen på Facebook.

Från strategi till HANDLING

Även om livsmedelsstrategin inte är färdig och beslutad än är det redan full fart på flera aktiviteter. Här presenteras tre exempel på sådant som dragits igång 2019.

Text: Sara Norman Foto: Mostphotos & LRF Mälardalen

VÄGEN TILL ÖKAD LÖNSAMHET

Under vintern 2019 har drygt 20 livsmedelsproducenter i länet gått en kurs i affärsutveckling som utvecklats speciellt för dem. Under kursen har deltagarna utvecklat vad just deras företag behöver för att nå ökad lönsamhet. De har arbetat med att göra en affärsplan, hitta sina kärnvärden och stärka sitt varumärke. Under sju halvdagar har deltagarna haft möjligheten att inspireras av olika föreläsare och få feedback på sina idéer. Dessutom har man kunnat toppa kursen med

ett frivilligt mentorskap från Almi.

– Prissättning, samverkan och att kommunicera sina mervärden har varit några av de teman som engagerat deltagarna mest, berättar kursledaren Angeli S Hederberg, ProcessRum. Arrangören Helena Isaksson, LRF Mälardalen, berättar att deltagarna har haft stor nytta av alla verktyg och nya kunskaper. Inte minst har erfarenhetsutbytet och nätverket som kursen har bidragit till varit mycket värdefullt.

RESURSFISK - ÅTERUPPTÄCKT NÄRING

I projektet Resursfisk arbetar Länsstyrelsen tillsammans med yrkesfiskare i Mälaren och skärgården i ett projekt för att bättre kunna nyttja den fisk som fastnar i näten men som idag har mycket liten användning. Ett exempel är den svartmunnade smörbulten, en

ny art som sprider sig. Projektet siktar mot att förse bland andra offentliga kök med nya produkter, till exempel fiskfärsburgare.

– Det kan ge mer inkomster till yrkesfisket och större tillgång på lokal fisk i offentliga kök och i handeln. Det kan också ge en bättre balans mellan arterna i sjön, säger projektledarna Jonatan Fogel och Niklas Sjöberg entusiastiskt.

Projektet inriktar sig på storskalig användning för att göra det lönsamt för yrkesfisket att hantera fisken. Då kan man också erbjuda bra produkter till en efterfrågan som redan finns idag. Till exempel efterfrågas karpfisk som braxen vid vissa sociala sammankomster bland grupper av nysvenskar.

– Själva grundtanken är att hitta ett system med utbud och efterfrågan som fungerar för alla

inblandade så att man kan och vill satsa på produkterna. Det är ett upptäckande hela tiden, för alla steg ska ju fungera för alla inblandade, fortsätter Jonatan

Till stor hjälp är att Södertälje kommun ingår i projektet med så kallade testbäddar för att prova nya livsmedel i offentliga verksamheter. Ytterligare samarbetspartners är Stockholms fiskauktion, Mälarens fiskarförbund, Eldrimner och Axfoundation.

KUNDFOKUS, FÖRENKLING OCH SAMSYN

Ett tredje projekt riktar in sig på förenklings- och tillämpningsregler, kundservice och bemötande vid kontroller. Dessa är viktiga frågor för många lantbrukare och livsmedelsföretagare i länet. Därför har Länsstyrelsen och LRF Mälardalen dragit igång projektet *Ökat kundfokus, förenklings- och samsyn kring regler och kontroll* med sikte på stärkt företagande, gott djurskydd och hög livsmedelssäkerhet i länet.

När tjänstemän från en myndighet ska kontrollera att lantbrukare följer de regler som gäller för till exempel djurskydd, ersättnings- eller kemikaliehantering är det viktigt att mötet präglas av förtroende, respekt och förståelse för varandras situation.

– Vi tror att ett ökat förtroende mellan företagare och myndigheter kan bidra till högre regeluppfyllnad,

Målet är att vid kontroller ska det vara tydligt för alla parter vad de av samhället satta reglerna betyder och innebär. Bedömningar inom och mellan myndigheter ska också vara så samstämmiga som möjligt. Genom att arbeta med bemötande och dialog vill man skapa ömsesidig respekt för att bättre förstå varandra. Projektet vill också utveckla servicen till företagen och arbeta för att regler ska vara samstämmiga och lätta att följa.

Ett system med utbud och efterfrågan som fungerar för alla inblandade

smidigare kontroller och ett bättre företagsklimat i länet. Nu tar vi tillsammans tag i saken, säger projektledare Kristina Nigell på Länsstyrelsen.

77 AKTIVITETER TILL

I förslaget till handlingsplan kopplat till livsmedelsstrategin finns ytterligare 77 aktiviteter som Länsstyrelsen, LRF Mälardalen och Region Stockholm planerar att göra eller starta under 2019 och 2020. Så håll utkik!

– Alla de åtgärder och aktiviteter som lyfts fram i handlingsplanen hoppas vi kan inspirera till ytterligare aktiviteter och projekt, säger Anna Hedberg. ■

Utbildade för
ÖKAD
lönsamhet!

Humlen växer!

Humle kan växa
12 meter på bara
några månader!

Det finns ett nyväckt intresse för humleodling i Sverige. Denna perenna klängväxt kom till Sverige redan på medeltiden men sedan 1950-talet har den yrkesmässiga odlingen fört en tynande tillvaro. Tills nu. Efterfrågan på svensk, och gärna också ekologisk, humle ökar liksom odlingen. Trenden med svenska bryggerier ligger bakom ökningen, men humle kan användas till mycket mer än bara öl.

Text: Agneta Lindström och Åsa Pettersson Foto: Karin Haglund och Agneta Lindström

MAT, DRYCK OCH MEDICIN.

Humlens viktigaste användning är förstås inom ölbryggningen, men det finns många fler användningsområden för humle, både traditionella och moderna. Humle används som krydda i till exempel likör, whisky, vinäger, matolja, korv, ost, pasta, örtsalt, snus, bakverk och choklad. Det är också populärt att använda humle till te och den fermenterade drycken kombucha.

Humle är en gammal medicinalväxt och med sina bakteriedödande, lugnande och smärtstillande egenskaper är den också användbar i naturkosmetik och som naturläkemedel. Kuddar med humle och lavendel säljs ibland som sömnkuddar, eftersom de kan upplevas lugnande och rogvande.

Men humle är också en grönsak. Carl von Linné berättar om att humlens skott kan ätas som sparris. I Sverige är den ovanlig på

tallrikarna idag, men restauranger i andra länder i Europa erbjuder humlesparris som en exklusiv primör under våren och betalar ett högt kilopris för de skott som humleodlarna gallrar ut.

EKOLOGISK HUMLEODLING

Det stora intresset för humle visade sig också under den fältvandring om ekologisk humleodling som Länsstyrelsen bjöd in till i somras. Den 19 juni samlades ett tjugotal deltagare för att delta i fältvandringen. Några odlar humle i mindre skala redan, andra funderar på att börja. Fyra nyanlagda humlegårdar besöktes under kursen: Linnés Hammarby, Krusenbergs, Villinge och Linnés Sävja; alla fyra i Uppsalatrakten. Här fick deltagarna se och diskutera odlingsförsök och tekniker för plantering och uppbinding under ledning av Kirsten Jensen, erfaren

rådgivare i ekologisk odling av frukt, bär, humle och perenna grönsaker. Dessutom fick de smaka på resultatet av ett bryggtest med en gammal, svensk humlesort.

HUMLEODLARENS UTMANINGAR

Det finns många utmaningar för den som vill börja odla humle. Deltagarna fick bland mycket annat lära sig om vikten av att starta odlingen på en plats som är väl-dränerad, markkarterad och ogräsbearbetad. Marken bör dessutom vara skyddad från starka vindar.

Humleskörden är en annan utmaning. Vid skörd av kottarna för hand får man räkna med att det tar 2000 till 4000 timmar per hektar. Sedan ska humlen torkas, eventuellt också malas eller pelleteras, innan den förpackas. Om flera odlare samverkar kring maskinerna kan arbetet bli effektivare och lönsamheten bättre. ■

Vill du veta mer?

- [Svenska humleodlareföreningens hemsida](#)
- Rådgivaren Kirsten Jensen, på Länsstyrelsen i Västra Götalands län, har tagit fram ett kostnadsfritt [kompendium om yrkesmässig humleodling i Sverige](#).

Vill du få rådgivning?

Funderar du på att starta, lägga om eller utöka befintlig ekologisk produktion av humle?

Landsbygdsprogrammet erbjuder kostnadsfri rådgivning! Rådgivaren är Kirsten Jensen. Målgruppen för rådgivningen är lantbrukare och trädgårdsföretagare som planerar eller redan bedriver yrkesmässig ekologisk odling.

Anmäl ditt intresse till Åsa Pettersson, 010-223 15 16, asa.pettersson@lansstyrelsen.se.

Te och choklad kan
smaksättas med humle

Nya djurskyddsbestämmelser

Text: Mathilda Hedborg

En ny djurskyddslag började gälla den 1 april 2019. Med den vill regeringen höja djurens status genom att förtydliga vilka behov djuren har. Den betonar också att djurhållare ska ha tillräcklig kompetens och att beteendestörningar hos djur ska förebyggas. Ett syfte har varit att utforma reglerna så att de främjar målet i nationella livsmedelsstrategin om en ökad livsmedelsproduktion, samtidigt som den höga nivån på djurhälsa och djurvälstånd bibehålls.

På Riksdagens webbplats hittar

du den nya [djurskyddslagen](#) och tillhörande [djurskyddsförordning](#).

NYA REGLER FÖR HÄSTHÅLLNING

För hästhållning gäller nya bestämmelser sedan 1 mars 2019. Den viktigaste förändringen handlar om stallar. Många av de rekommenderade mått som gällde tidigare har tagits bort och måtten ska nu i större utsträckning anpassas efter stallens funktion och storleken på hästarna.

På Jordbruksverkets webbplats hittar du [den nya hästföreskriften](#).

UPPBUNDNA DJUR?

Frågan om det ska bli förbjudet att få ha uppbundna djur har diskuterats flitigt i media.

Jordbruksverket utreder just nu vad som skulle krävas och vilka konsekvenserna av ett förbud mot permanent uppbundna djur skulle bli. Det finns inget färdigt förslag och Jordbruksverket har inte uppgett när ett eventuellt förbud i så fall skulle börja gälla. Med stor sannolikhet skulle en sådan ändring följas av en längre övergångsperiod. ■

CODD – ny klövsjukdom på svenska får

En smittsam och svårbehandlad bakteriesjukdom hos får har för första gången hittats i Sverige. Den kallas CODD, på svenska *smittsam digital dermatit hos får*, och ger avlossning av klövkapseln. Den orsakar stort lidande och idag finns ingen metod för att sanera bort den från drabbade besättningar. Därför är det mycket viktigt att sjukdomen inte får spridning i Sverige. Läs på om sjukdomen på [SVA:s \(Statens veterinärmedicinska anstalt\) webbplats](#). Läs även [Gård & Djurhälsans råd om hur du kan skydda din fårbesättning](#). ■

Lössspringande hundar

Text: Anna Mattsson Foto: MostPhotos

Du och din hund får gärna vistas i naturen, men tänk på att du har ett stort ansvar för hunden. Just nu, under perioden 1 mars till 20 augusti, ska hundar hindras från att springa lösa i marker där det finns vilda djur. Under hela året gäller att en hund ska hållas under sådan tillsyn att den inte orsakar skada eller avsevärd olägenhet för människor eller djur. Detta står i lagen om tillsyn över hundar och katter.

Bestämmelser finns också för att hundar som anfallit eller orsakat problem för andra djur eller människor inte ska kunna göra det igen. Sedan 1 juni 2018 är det Länsstyrelsen som ansvarar för att fatta nödvändiga beslut i sådana situationer. ■

Läs mer!

På [Länsstyrelsens webbplats](#) kan du läsa mer om vad som gäller för dig som hundägare och vad du kan göra om du har problem med lösa hundar på dina marker.

Vinterns utbrott av virusabort

I vintras drabbades två hästanläggningar i Stockholms län av den allvarliga neurologiska formen av virusabort, EHV-1. Om alla hästanläggningar tar lärdom av det inträffade och utvecklar bra smittskyddsrutiner framöver, även när det inte finns några uppmärksammade smittor i omlopp, är vi bättre förberedda när det dyker upp smittor igen.

Text: Sonia Lopes

TVÅ DRABBADE STALL

Två anläggningar i länet drabbades, en i Österåkers kommun och en i Värmdö kommun. Den i Österåker drabbades särskilt hårt. Över hälften

av hästarna insjuknade i feber, ett tjugotal fick nervsymptom och fyra av dessa avlivades. Anläggningen i Värmdö drabbades av viruset några veckor senare. Utbrottet där drabbade färre hästar, men oron var stor då flera av de sjuka hästarna även här utvecklade nervsymptom. En häst fick också avlivas.

HINDRA SMITTSPRIDNING

Den allvarliga situationen ledde till att flera hästanläggningar i länet tillämpade frivillig isolering och skärpte sina smittskyddsrutiner. Svenska Ridsportförbundet införde ett frivilligt tävlingsstopp i samråd med arrangörerna i Stockholmsområdet, för att

begränsa risken för smittspridning. Många hästägare i länets stallar var på alerten och kallade ut veterinär tidigt vid misstanke om infektion. Veterinärerna tog prover och rekommenderade isolering av hästar med feber, och hästar som varit i kontakt med feberhästarna, i minst tre veckor oavsett provsvar.

Länsstyrelsen bedömer att alla typer av smittor mellan hästar begränsades tack vare dessa åtgärder. Inga nya fall av virusabort utvecklades i andra stall och läget stabiliserades så småningom även i de drabbade anläggningarna. ■

Råd till alla som träffar hästar

- Tvätta och desinficera händer före och efter ett besök i ett stall, och gärna mellan varje kontakt med en häst.
- Undvik att föra smitta vidare genom kläder, skor och annan utrustning.

Råd till dig som har häst

- Låt nya hästar stå avskilt med egen skötsel den första tiden, gärna de tre första veckorna.
- Tänk på att i tidigt skede av sjukdomen är feber det enda symptomet. Det går då inte att skilja EHV-1 från andra infektioner utan provtagning.
- När det finns en häst med symptom på smittsam sjukdom, till exempel feber, i ett stall:
 - Isolera den genast från andra hästar och kontakta veterinär.
 - Gå inte mellan olika stallar i onödan och se noga till att inte föra med smitta genom kläder, skor eller utrustning.
 - Undvik att vara med på träningar och tävlingar.

På [SVA:s \(Statens veterinärmedicinska anstalt\) webbplats](#), finns utförlig information om hur man kan förhindra smittspridning inom och mellan besättningar.

Vildsvinnsskador

Det är många som drabbas av vildsvinnsskador på sin marker. Så fort du upptäcker skador på din mark ska du kontakta Länsstyrelsen. Då får du vägledning i vad du kan göra för att reparera skadorna. Du får också veta om det kan påverka din SAM-ansökan. Du kan behöva skicka in mer information vid omfattande skador. Inför utbetalningarna av jordbrukarstöd tar vi ställning till om skadorna kommer att påverka dina stöd. ■

Ny förmedling för vildsvinsjakt

Vildsvinshjalp.nu är Svenska Jägarförbundets nya tjänst för att hjälpa lantbrukare att försöka hålla vildsvinen borta från ägorna. Den lantbrukare som vill ha hjälp med att vakta och skjuta av vildsvin fyller i ett webbformulär och Svenska Jägarförbundet kopplar samman dem med en passande jägare. Tjänsten är gratis för alla inblandade. ■

Förebygg afrikansk svinpest

Afrikansk svinpest är en allvarlig virusjukdom som drabbar både vildsvin och tamgrisar. Under senare år har den fått en kraftigt ökad spridning och finns nu i Estland, Lettland, Litauen, Italien, Polen, Tjeckien, Ungern, Ryssland och Belgien. Sverige har inte haft något fall av sjukdomen.

Du kan bidra till att förhindra sjukdomsutbrott i Sverige genom att:

- inte ta med kött eller köttprodukter av tamgris eller vildsvin från länder där svinpest förekommer
- inte slänga matrester i naturen
- [rapportera till Statens veterinärmedicinska anstalt](#) om du hittar ett dött vildsvin,
- undvika import av grovfoder och halm från smittade länder
- tänka på smittrisen vid jakt utomlands; ta inte med kött eller troféer och rengör kläder, skor och utrustning.

Har du grisar? I så fall behöver du dessutom tänka på att:

- [registrera din grishållning till Jordbruksverket](#). Det gäller även hobby- och minigrisar
- inte utfodra grisar med matrester
- ha noggranna hygienrutiner i din grisbesättning och tänka på smittriser efter besök utomlands
- omedelbart kontakta din veterinär om du misstänker att dina grisar har smittats ■

Force majeure och exceptionella omständigheter

Kan du inte följa tvärvillkoren på grund av händelser utanför din kontroll? Då kan du anmäla det till Länsstyrelsen och hänvisa till force majeure eller exceptionella omständigheter. Efter en individuell prövning kan Länsstyrelsen då avgöra om det ska göras ett tvärvillkorsavdrag eller inte. Om du vill hävda force majeure eller exceptionella omständigheter måste du göra det skriftligen till Länsstyrelsen och förklara varför du inte kan uppfylla tvärvillkoren. Anmälan ska du göra inom 15 arbetsdagar från den dag då du konstaterar att du inte kommer att kunna uppfylla tvärvillkoren 2019. Du ska inte anmäla för säkerhets skull, utan först när du konstaterar att du inte kommer att uppfylla tvärvillkoren. Läs mer på [Jordbruksverkets webbplats](#). ■

Ändra din SAM-ansökan?

Skicka in ändringar i din SAM-ansökan så snart du vet att något behöver ändras. Sista ändringsdag för SAM-ansökan är 17 juni 2019. Du kan dock inte kan ändra din ansökan när du blivit informerad om att du ska få ett kontrollbesök. Vi påbörjar fältkontroller av jordbrukarstöden under maj månad. Kom ihåg att all mark ska vara godkänd jordbruksmark från dagen då du skickar in ansökan. Läs mer om viktiga datum på [Jordbruksverkets webbplats](#). ■

Beslut på väg

Länsstyrelsen arbetar för att komma i kapp med handläggningen för alla jordbrukarstöd. Vi fortsätter därför att besluta om åtaganden, ändringar av åtaganden och utbetalningar av stöd för de senaste åren. Det kan hända att du får ett beslut om åtagande eller utbetalningar för tidigare år. Vilket år det gäller står i beslutet. ■

Digitala utskick

Du kan nu välja att få dina utskick gällande jordbrukarstöden till en digital brevlåda. *Mina meddelanden* är en tjänst för säker digital post från myndigheter och kommuner. Skatteverket ansvarar för tjänsten som är frivillig och gratis. *Mina meddelanden* kan användas både av privatpersoner och företag. Du ansluter enkelt till tjänsten med din e-legitimation. Läs mer och anslut till tjänsten på www.minameddelanden.se. ■

Aktivitetskrav för all mark

Det finns fortfarande en del som får avdrag på sina utbetalningar efter en fältkontroll där man inte uppfyller aktivitetskravet. Sedan 2015 finns ett aktivitetskrav på all mark som ingår i ansökan om jordbrukarstöd. Det innebär att det tydligt ska synas att du gjort något av följande på varje skifte senast den 31 oktober; odlat, låtit beta, putsat, slagit av eller jordbearbetat. ■

Ändra åtagande i torkans spår?

Torkan 2018 kan få konsekvenser även för 2019. Jordbruksverket kommer inte att ge en generell dispens när stöden för 2019 påverkas som en konsekvens av torkan. Om du som lantbrukare har svårt att sköta ett åtagande fullt ut på grund av torkan, kan du minska ditt åtagande. Ange vad och varför du behöver ändra i ditt åtagande med hänvisning till torkan 2018. Eftersom torkan var något du själv inte kunde rå över så ska det inte behöva leda till återkrav. ■

Inventering av hävdgynnade värden

Under sommaren kommer Länsstyrelsen att fortsätta inventera natur- och kulturvärden i ängs- och betesmarker i länet på uppdrag av Jordbruksverket. Vi har inte alltid möjlighet att kontakta markägaren innan vi åker ut i fält. För mer information kontakta Cecilia Norén, 010–223 14 84. ■

Landsbygdsprogrammet i slutet av perioden

Programperioden för landsbygdsprogrammet 2014-2020 börjar närma sig sitt slut. Inom flera åtgärder finns inga stöd-pengar kvar att söka, inom andra börjar pengarna ta slut. Här finns information om de åtgärder där det finns pengar kvar att söka, hur stödpengarna ska kunna göra så mycket nytta som möjligt och tips inför ansökan om utbetalning.

Text: Karin Haglund Foto: Mostphotos

HÄR FINNS PENGAR KVAR ATT SÖKA

Här finns pengar kvar att söka, men kontakta Länsstyrelsen innan du söker eftersom pengarna kan ta slut snabbt.

- Om du är under 40 år och vill starta eller ta över ett jordbruks- eller trädgårds-företag kan du ansöka om startstöd.
- Projektstöd för att bevara och utveckla natur- och kultur-miljöer, för investeringar i hembygdsgrändar och för att bevara och utveckla kommersiell service på landsbygden.
- Inom miljöinvesteringar finns pengar kvar att söka för stöd till att anlägga våtmarker och dammar, till att genomföra investeringar för förbättrad vattenkvalitet samt för att anlägga tvästegsdiken. Du kan också ansöka om stöd till att sätta upp stängsel mot rovdjur.

OM DU INTE TÄNKER GENOMFÖRA DIN INVESTERING ELLER DITT PROJEKT

Vår ambition är att en så stor del som möjligt av den tilldelade budgeten ska komma till nytta i form av investeringar och projekt på länets landsbygd. Vi vill därför uppmana dig som har skickat in en ansökan om stöd för en investering eller ett projekt som du inte tänker genomföra att kontakta oss på Länsstyrelsen. Också om du har fått ett beslut om stöd men av någon anledning inte tänker genomföra hela, eller delar av, din investering eller ditt projekt vill vi att du meddelar oss detta så snart som möjligt. Då kan pengarna komma till nytta för någon annan.

ANSÖK OM ÄNDRING AV DITT BESLUT

Om du genomför aktiviteter eller redovisar utgifter som inte framgår av ditt beslut om stöd kan

detta leda till avdrag. Därför är det viktigt att du ansöker om att ändra ditt beslut om stöd om din investering eller ditt projekt inte blev som du tänkt dig från början. Om vi beviljar din ansökan om ändring gäller ändringen från den dag som din ansökan om ändring kom in till Länsstyrelsen.

KOM IHÅG DITT SLUTDATUM

Slutligen vill vi påminna dig om att skicka in din ansökan om slututbetalning före ditt slutdatum. Det är viktigt, eftersom en ansökan om slututbetalning som inkommer efter slutdatum medför avdrag. Slutdatumet framgår av ditt beslut om stöd. Om du behöver mer tid för att genomföra din investering eller ditt projekt måste du ansöka om ändring av slutdatum. På webbutiken.jordbruksverket.se hittar du blanketten du ska använda. ■

ÖKA DIN KUNSKAP!

Foton: Mostphotos

Länsstyrelsen har flera projekt med kompetensutveckling och rådgivning till länets lantbrukare och landsbygdsföretagare. Alla våra aktiviteter annonseras i kalendern på startsidan på Länsstyrelsens webbplats. Där hittar du också information om den rådgivning som finns upphandlad inom respektive område.

Frågor eller önskemål?

Ring Länsstyrelsens växel på 010-223 10 00 och be att få prata med oss som arbetar med kompetensutveckling på landsbygden!

Innovationsstöd inom jord, skog eller trädgård

Har du en lösning på ett problem inom jordbruks-, skogs- eller trädgårdsnäringen som du vill förverkliga? Innovationsstödet EIP-AGri gör det möjligt! Du kan hämta inspiration och information om stödet i Landsbygds-nätverkets kampanj om innovationsstödet på webbplatsen www.landsbygdsnatverket.se/eip. Där kan du bland annat se filmer om fem projekt som fått stöd för att utveckla sina innovationsidéer. Stödet söks bland Jordbruksverkets e-tjänster. Läs mer på Jordbruksverkets webbplats.

Rådgivning om ängs- och betesmark

Länsstyrelsen erbjuder kostnadsfri rådgivning till dig som går i restaureringstankar eller som vill lära dig hur skötseln av din betesmark eller slåtteräng kan bli bättre. Var finns värdena? Hur ska man börja? Vad ska vara kvar och vad ska tas bort?

Fyll i en intresseanmälan på Länsstyrelsens webbplats så hör vi av oss! Du kan även höra av dig till betessamordnare Ylva Berry, 010-223 12 43, ylva.berry@lansstyrelsen.se.

Smakrik och blomstrande besöksnäring

Genom projektet *Smakrik och blomstrande besöksnäring* erbjuds kompetensutveckling och rådgivning för besöksföretag på landsbygden i Stockholms län. Du som har ett boende, servering, gårdsbutik, aktiviteter för besökare eller annan typ av besöksverksamhet på landsbygden tillhör målgruppen och är välkommen att delta!

Du kan du få rådgivning anpassad efter just ditt företag inom följande ämnesområden:

- › Bevara och utveckla en historisk trädgård
- › Trädgårdsdesign
- › Matlagning för att höja matupplevelsen
- › Marknadsföring på webben och i sociala medier
- › Storytelling
- › Sälj mer i din gårdsbutik
- › Tillgänglig besöksverksamhet

Du kan få rådgivning både enskilt och i en mindre grupp. Du betalar 30 procent av den totala rådgivningskostnaden, resterande 70 procent finansieras genom landsbygdsprogrammet.

Projektet är ett samarbete mellan Mälardalslän. Du kan läsa mer samt hitta aktuella rådgivare och aktiviteter på projektets webbplats, gå in på www.lansstyrelsen.se/vastmanland och fritextsök på *Smakrik och blomstrande besöksnäring*.

Du kan också kontakta projektledare Kerstin Bjäresten Osmark, Länsstyrelsen Västmanland, 010–224 94 11 eller kerstin.bjaresten.osmark@lansstyrelsen.se.

Rådgivning för lanthandel, drivmedelsstation m.m.

Du som driver dagligvarubutik, drivmedelsstation eller annan servicepunkt på landsbygden kan få subventionerad rådgivning genom landsbygdsprogrammet för att utveckla din verksamhet.

Syftet är att du ska få nya kunskaper som är till nytta för din verksamhet och som bidrar till att ditt företag blir mer livskraftigt. Rådgivningen kan gälla allt från företagsutveckling till generationsskiften, hur du minskar energibehovet och svinnet i din verksamhet eller får ökad marknadsförståelse.

Under 2019 planerar vi att upphandla konsulter för rådgivning inom olika områden. Kom gärna med synpunkter på vilken typ av rådgivning du behöver!

Kontakta Ola Rajab, 010–223 16 29 eller ola.rajab@lansstyrelsen.se.

Rådgivning för besöksnäringen

Fram till den 31 juli 2019 kan du som är landsbygdsföretagare få subventionerad rådgivning för att utveckla och förbättra din besöksverksamhet inom två områden:

1. Lokala matupplevelser

Vill du utveckla din affärsidé för att öka antalet besökare och höja kundupplevelsen? Vill du skapa goda matupplevelser och paket med mat och gastronomi i fokus? Rådgivningen hjälper dig att skapa och vässa koncept utifrån lokal matkultur och marknadsföra dem till nya målgrupper.

2. Sport, friluftsliv eller hästturism

Vill du starta eller utveckla ett befintligt företag med paketlösningar inom boende och aktiviteter som till exempel vandring, turriddning eller mountainbikecykling? Vill du utveckla en affärsidé för att locka turister till länets landsbygd? Rådgivningen kan röra utvecklingen av koncept, marknadsföring eller värdschap för besöksverksamhet inom natur-, kultur-, sport- eller friluftaktiviteter på landsbygden.

Du betalar endast 30 procent av kostnaden för rådgivningen om 1 250 kr per timme, resten subventioneras av landsbygdsprogrammet. Kostnaden består av tid för rådgivningen, tid för rådgivarens resor, samt för- och efterarbete

Rådgivningsuppläggen du kan välja

- › Kartläggningsträffar i grupp
 - › Enskild rådgivning
 - › Förbättringskluster (rådgivning i grupp och enskilt)
- Läs mer om ViljaLysa och rådgivningsuppläggen på www.viljalysa.se under Tjänster > Affärsutveckling.

Är du intresserad av rådgivning? Kontakta Folke Brinckmann eller Elisabeth Andersson Brinckmann på ViljaLysa AB, 070–984 15 55 eller folke@viljalysa.se.

Kurser och rådgivning på verksamt.se

På verksamt.se, kan du ta direkt kontakt med rådgivare utifrån dina specifika behov och få en överblick över relevanta aktiviteter som genomförs i länet. Webbplatsen är framtagna av Länsstyrelsen Stockholm tillsammans med Tillväxtverket som en regional informationssida för länet.

Ledarskap och styrelseutbildningar för trädgårds- och lantbruksföretag

Jordbruksverket har skrivit avtal med företaget Viljalysa AB för att genomföra ledarskaps- och styrelseutbildningar riktade till företagare inom de gröna näringarna. Utbildningarna Vilja Leda och Vilja Styra delfinansieras av Landsbygdsprogrammet 2014–2020.

Vilja Leda

Har du ett trädgårds- eller jordbruksföretag och känner att du som företagsledare behöver bli bättre på att leda dig själv, dina medarbetare och din verksamhet? Vilja Leda ger dig ledarkunskaper och verktyg som du direkt kan använda i din vardag. Under utbildningen varvas teori, praktiska övningar, erfarenhetsutbyte och lärande i mindre grupper. Utbildningen finns i tre varianter; 1 dag, 3 dagar eller 7 dagar.

Vilja Styra

Tycker du att företagets lönsamhet, styrning och framtida strategi behöver utvecklas? Behöver du få in ny kompetens i företaget eller behövs nya idéer hur företaget kan skötas? Vilja Styra ger dig kunskap och insikt för att driva, planera och utveckla en aktiv styrelse eller ett ledningsråd. Utbildningen omfattar fyra kurstillfällen.

Läs mer på www.viljalysa.se, eller kontakta Elisabeth Andersson Brinckmann på 070-8510432.

Rådgivning ekologisk fjäderfä

Rådgivningen gäller i första hand producenter som vill nystarta-, lägga om till-, eller utöka befintlig ekologisk yrkesmässig produktion av fjäderfä. Dessa prioriteras för rådgivningar med eget gårdsbesök, men det finns viss möjlighet till rådgivning för befintliga producenter i form av telefonrådgivning eller grupprådgivning.

Kontakta Åsa Odelros, ekologisk rådgivare på fjäderfä, på asa@odelros.se eller 070–697 66 11.

Ekorådgivning inom frukt, bär, grönsaker eller potatis

Vi erbjuder rådgivning inom ekologisk produktion av frukt, bär, grönsaker och potatis. Har du behov av sådan rådgivning för att starta, lägga om eller utöka befintlig produktion?

Målgruppen för rådgivningen är lantbrukare och trädgårdsföretagare som planerar eller redan bedriver yrkesmässig ekologisk odling.

Anmäl ditt intresse till Åsa Pettersson, 010–223 15 16, asa.pettersson@lansstyrelsen.se.

Rådgivning inom Greppa Näringen

Du kan få rådgivning inom Greppa Näringen om du har 25 djurenheter och/eller 50 hektar jordbruksmark. Alla som vill kan dessutom anmäla sig som IT-medlem till Greppa Näringen på www.greppa.nu. Som IT-medlem får du tillgång till mycket information och bra tips.

Underhåll av diken

Greppa Näringen har tagit fram den nya rådgivningsmodulen Underhåll av diken 14U. Rådgivningen syftar till att ge förslag på åtgärder för att underhålla öppna och täckta diken för att dräneringen ska fungera, samt hur det kan utföras med hänsyn till miljön.

Läs mer om rådgivningen på [Greppa Näringens webbplats](http://www.greppa.nu), eller kontakta någon av de upphandlade rådgivarna inom modulen: Tobias Neselius, Hushållningssällskapet, 070–640 85 99, tobias.neselius@hushallningssallskapet.se Wijnand Koker, 070–562 17 87

Kurs i sparsam traktorkörning

Lär dig sparsam körning med traktor för att sänka åtgången av diesel samt få bättre arbetsmiljö och längre livslängd på maskiner. Användningen av diesel kan minskas med cirka 10 %, så det finns utrymme att sänka kostnader och samtidigt få en miljövinst.

Kursen riktar sig till dig som är lantbruksföretagare, maskinförare på jordbruks- eller trädgårdsföretag, maskinförare på maskinstation eller maskinförsäljare.

Kursen är en heldag med teori och körning och en halvdag uppföljning senare. Den är kostnadsfri med mat/fika till självkostnadspris.

Anmälan gör du till Ingvar Persson, LRF Konsult, ingvar.persson1@lrfkonsult.se, 090–10 80 75.

Tävla i Matverk!

Vill du skapa ny och innovativ mat med lokal prägel för marknaden? Om du deltar i Matverk får du uppmärksamhet och kontakter för din produkt och återkoppling från en namnkunnig jury. Matverk är Sveriges största produktutvecklingstävling för förädlare, råvaruproducenter och kockar. Den bärande råvaran ska vara producerad och ha sitt ursprung i Stockholms län.

Du kan tävla individuellt eller i lag med två till tre personer. Ett lag kan till exempel bestå av en råvaruproducent, en förädlare och/eller matlagare samt exempelvis en affärsutvecklare, formgivare, förpackningsdesigner eller kommunikatör.

Matverk Stockholm arrangeras av MatLust och Länsstyrelsen. Tävlingen går av stapeln den 20 november 2019. Anmäl dig och ditt lag senast 11 september. Läs mer på [Matlusts webbplats](#). ■

Foto: Cecilia Norén

Ta hjälp av betesförmedlingen

Behöver du tillgång till mer betesmark eller vall för att klara ännu en torr sommar? Eller har du mark som du inte kan eller vill sköta? Testa [Länsstyrelsens betesförmedling](#)! Tjänsten är kostnadsfri och om du gör det nu går det fortfarande att anpassa årets SAM-ansökan. Du fyller i ett av två formulär; för djurägare eller för markägare. ■

Sista chansen till krisstöd

Sök krisstöd senast 20 maj 2019 för att få del av det nationella krisstödet till lantbruket som regeringen beslutat om efter torkan 2018. Stödet administreras och betalas ut av Jordbruksverket. Information om vem som kan få del av stödet och hur man ansöker finns på [Jordbruksverkets webbplats](#). ■